

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

Psychologie II

PhDr. Denisa Denglerová, Ph.D.

ADAPT UTB: **A**daptabilní, **D**igitální, **A**gilní, **P**rogresivní,
Transformace UTB ve Zlíně

reg. č. NPO_UTB_MSMT-16585/2022

 Univerzita Tomáše Bati
Fakulta humanitních studií

OBSAH STUDIJNÍ OPORY

- 1 Co je to osobnost
- 2 Základní směry psychologie osobnosti
- 3 Vybrané teorie psychologie osobnosti
- 4 Inteligence jako složka osobnosti
- 5 Kreativita jako složka osobnosti
- 6 Identita a sebepojetí
- 7 Specifické poruchy osobnosti
- 8 Temná triáda

Výstupní znalosti

Po prostudování daného studijního materiálu prokazuje student znalosti:

- ✓ základních pojmů z oblasti psychologie osobnosti
- ✓ základního přehledu vybraných teorií osobnosti, jejich historického vzniku a současných aplikací
- ✓ jaký vliv má na utváření osobnosti identita a sebepojetí
- ✓ jakou roli hraje v psychologii osobnosti inteligence a kreativita
- ✓ jaké poruchy osobnosti se mohou v průběhu vývoje objevit a jaký mají vliv na život člověka a jeho sociálního okolí

Výstupní dovednosti

Po prostudování daného studijního materiálu prokazuje student dovednosti:

- ✓ rozlišit a analyzovat jednotlivé složky a vlastnosti osobnosti
- ✓ rozlišit a analyzovat různé specifické poruchy osobnosti
- ✓ aplikovat strategie efektivní komunikace dle potřeby a možností klienta s důrazem na pacienty s poruchou osobnosti
- ✓ provést analýzu osobní i sociální identity klienty, včetně možných problémů z ní plynoucích
- ✓ navrhnout komunikační strategii s nositeli temné triády

1 Co je to osobnost?

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- vymezit psychologii osobnosti od ostatních psychologických disciplín
- analyzovat různé definice osobnosti
- vytvořit vlastní definici osobnosti
- vyjmenovat a popsat složky osobnosti
- vymezit hlavní proudy psychologie osobnosti

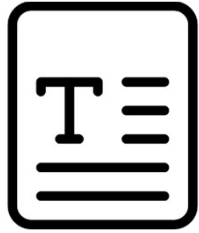
Klíčová slova:

- Psychologie osobnosti
- Osobnost
- Sběrné definice osobnosti
- Strukturní definice osobnosti
- Složky a vlastnosti osobnosti

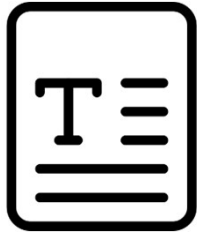
Doporučená literatura

- Barrett, Lisa Feldman. *How Emotions Are Made. The Secret Life of the Brain*. London: Pan Books, 2018.
- Berger, P. L. *Pozvání do sociologie. Humanistická perspektiva*. Brno: Barrister & Principal, 2017.
- Cakirpaloglu, P. *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, 2012.
- Drapela, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 2020.
- Hamer, Dean. *Geny a osobnost: Biologické základy psychiky člověka*. Praha: Portál, 2003.
- Říčan, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2021.
- Smékal, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2009.

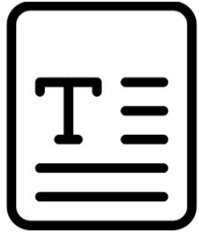
Co je to osobnost

- Cakirpaloglu (2012) mluví o třech otázkách, ke kterým se psychologie osobnosti vztahuje.
- **Otázka *Co?*** se týká definice a identifikace pojmu osobnost.
- **Otázka *Jak?*** se ptá po vztazích, upřesňuje, jaké procesy probíhají uvnitř osobnosti a jakým způsobem spolu jednotlivé složky interagují.
- **Otázka *Proč?*** se snaží pochopit, objasnit a predikovat chování konkrétního jedince či skupiny lidí.

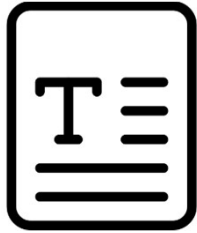
Kategorizace definic osobnosti

- Existují stovky definic psychologie osobnosti
- Smékal (2009) navrhuje klasifikační systém
- **Sběrné definice osobnosti** - jsou především výčtem různých prvků, který může koncept osobnosti zahrnovat
- **Strukturní definice osobnosti** - zachycují prvky osobnosti ve vzájemné struktuře, popisují vztahy mezi nimi, případně zohledňují kontext

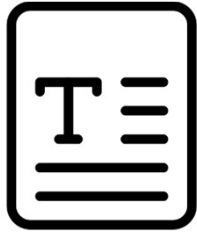
Strukturní definice osobnosti

- Integrativní definice osobnosti
- Hierarchické definice osobnosti
- Adaptační definice osobnosti
- Definice osobnosti na základě rozdílů a jednoty
- Situační a interakční definice osobnosti

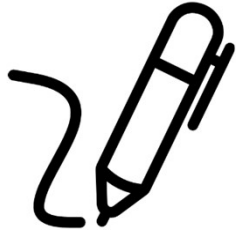
Ukázky definic osobnosti

- Ukázky definic z knihy Pozvání do psychologie osobnosti (Smékal, 2009):
- Osobnost je jednotná psychofyziologická celost, integrace dynamických vztahů mezi biologickými (konstitučními) a sociálními momenty. (K. Gotschaldt)
- Každý člověk je v určitých ohledech jako všichni ostatní, jako někteří lidé, jako žádný jiný člověk. (A. H. Murray)
- Osobnost je integrovaný, k seberealizaci směřující systém psychických a psychofyziologických funkcí individua, které jsou v neustálé interakci s prostředím. (P. Říčan)
- Osobnost je konečný produkt našeho systému zvyků. (J. B. Watson)

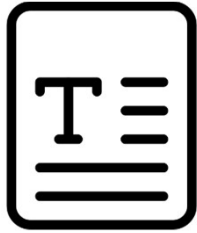
Ukázky definic osobnosti

- Osobnost je konvergencí všech podstatných kulturních tendencí v psychice. Čím kulturnější člověk je, tím méně může být jedinečnou osobností. (Vernon)
- Osobnost nezáleží na vlastnostech, ale ve způsobu jejich spojení. (Peters)
- Osobnost je to, čím se jeden člověk odlišuje od druhého z hlediska kvantitativního i kvalitativního. (H. J. Smith)
- Osobnost je sumou psychických reakcí člověka na mínění, které má o něm jeho okolí. (Ch. H. Cooley)

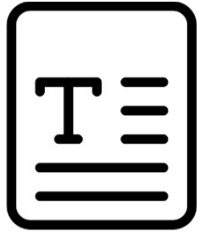
Úkol 1.1

- Prostudujte si v knize Pozvání do psychologie osobnosti (Smékal, 2009) klasifikační systém definic osobnosti.
- Pokuste se osm definic uvedených v této podkapitole roztřídit do kategorií tohoto systému.
- Vysvětlete důvody svého rozhodnutí.

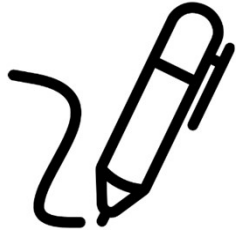
Co je to osobnost

- dva hlavní přístupy ke zkoumání osobnosti (mohou se do jisté míry kombinovat)
- první přístup zahrnuje zkoumání jednotlivých složek a vlastností osobnosti
- zaměřen na detailní popis následujících aspektů:
 - temperamentových
 - charakterových
 - somatických
 - emočních
 - kognitivních
 - motivačních
 - sebeaktualizačních a sebeurčujících
 - výkonových

Co je to osobnost

- druhý pohled na osobnost může být prostřednictvím koncepcí jednotlivých autorů
- zohledněno historické hledisko
- mladší autor se musí automaticky vyrovnat s díly svých předchůdců
- určitým způsobem navázat x vymezit se
- za tři hlavní proudy v historii psychologie osobnosti považujeme:
 - behaviorismus
 - psychoanalýzu
 - humanistickou psychologii

Úkol 1.2

- Prostudujte si v knize Úvod do psychologie osobnosti (Cakirpaloglu, 2012) podrobnější vymezení třech základních otázek psychologie osobnosti.
- Zkuste ke každému typu otázky uvést konkrétní životní situace, kdy je důležité takovou otázku položit, zkoumat a zodpovědět.

Co je to osobnost

Kontrolní otázky

- ✓ Čím se liší disciplíny obecné psychologie a psychologie osobnosti a co mají naopak společného?
- ✓ Jaké poznatky z psychologie osobnosti mohou být důležité při vzdělávání dospělých?
- ✓ Jak se vyvíjela psychologie osobnosti z americké a evropské perspektivy?
- ✓ Na jaké otázky psychologie osobnosti odpovídá?
- ✓ Uveďte nějakou definici osobnosti. Pokuste se definici kriticky zhodnotit. O jaké skryté či otevřené přesvědčení autora se opírá? Co naopak zanedbává?
- ✓ Jaké vlastnosti osobnosti jsou předmětem studia psychologie osobnosti?
- ✓ Jaké významné psychologické teorie z oblasti osobnosti znáte?

Co je to osobnost

Shrnutí

- V psychologii se můžeme setkat se dvěma disciplínami, obecnou psychologií a psychologií osobnosti, které se na první pohled zabývají stejnými tématy.
- Obě jsou zaměřené na psychické procesy a funkce, na cítění, myšlení a chování člověka.
- Psychologie osobnosti zachycuje rozdíly mezi lidmi.
- Vysvětluje, proč se konkrétní jedinec v podobné situaci jako jiný jedinec zachoval naprosto odlišným způsobem.
- Tři hlavní proudy v historii psychologie osobnosti – behaviorismus, psychoanalýza a humanistická psychologii.

2 Základní směry psychologie osobnosti

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- porozumět klasickým teoriím osobnosti
- rozumět historickému kontextu vzniku teorií osobnosti
- analyzovat starší i moderní teorie v kontextu současnosti
- analyzovat různé metodologické koncepty, z nichž mohou teorie osobnosti vznikat

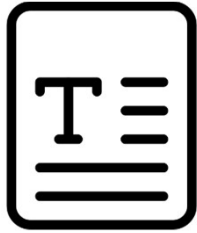
Klíčová slova

- psychoanalytická teorie osobnosti
- behaviorismus
- humanistická psychologie
- nevědomí
- struktura osobnosti
- determinace chování
- proces učení
- sebeaktualizace

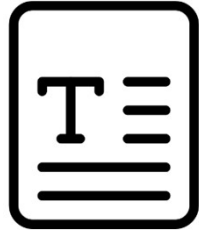
Doporučená literatura

- Drapela, V. J. (2020). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Freud, S. (2022). *Kryší muž a Vlčí muž: Slavné klinické případy*. Praha: Portál.
- Freud, S. (1997). *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Brno: Kocourek.
- Jung, C. G. (1993). *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*. Praha: Academia.
- Maslow, A. H. (2021). *Motivace a osobnost*. Praha: Portál.
- Mitchell, S. A., Black, M. J. (2022). *Freud a po Freudovi*. Praha: Triton.
- Rogers, C. (2014). *Způsob bytí*. Praha: Portál.

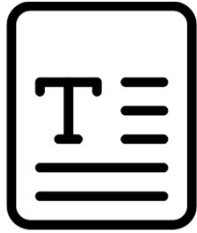
Psychoanalýza, neopsychoanalýza

- **Sigmund Freud** - vědomí x předvědomí x nevědomí
- Struktura osobnosti
 - ID – je iracionální, princip slasti
 - EGO – je racionální, princip reality
 - SUPEREGO – princip dokonalosti
- Intrapersonální konflikty
 - id versus ego, id versus superego, ego versus superego
- Obranné mechanismy
 - slouží pro ochranu ega před myšlenkami, které jsou zraňující, úzkost vyvolávající
 - vytěsnění, sublimace, regrese, fixace...
- Další psychoanalyticky - C. G. Jung, A. Adler, K. Horneyová, H. S. Sullivan, E. Fromm, E. Erikson, ...

Behaviorismus, neobehaviorismus

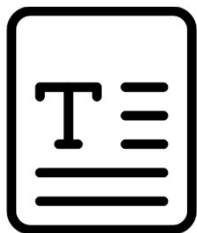
- Důraz na chování, viditelné projevy organismu
- Reakce (jednání) člověka je funkcí prostředí (stimulu) a osobnosti (black box)
- **Ivan P. Pavlov - teorie klasického podmiňování**
nepodmíněný x podmíněný podnět
- **Clark L. Hull, B. F. Skinner - teorie podmiňování** zamýšleli se nad zamezením vyhasnutí podmíněné odezvy
- **John Dollard, Neal E. Miller** - zabývali se procesem učení, vymezovali jeho složky

Humanistická psychologie

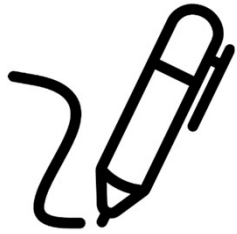
Abraham Maslow, Carl R. Rogers

- Opozice vůči behaviorismu i proti „pudovým“ silám psychoanalýzy, zdůraznění svobody a individuality
- Optimistický pohled na organismu, může být moudřejší než vědomí
- Vůle k seberealizaci, mohou jí být postaveny překážky
- Sebepojetí – názor člověka na sebe sama (pozitivní, zhodnocující nebo negativní, znehodnocující), formováno rodiči a dalšími významnými osobami
- Nepodmíněné kladné přijetí, upozorňování na chyby v chování x na chyby v člověku
- Kongruence – shoda mezi prožitky přítomnými v organismu a tím, jak jsou symbolizovány v já

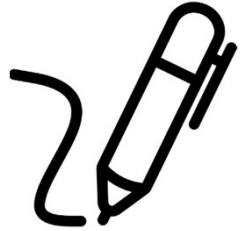
Srovnání základních směrů

	Psychoanalýza	Behaviorismus	Humanistická
Lidská povaha	negativní	neutrální	pozitivní
Determinace chování	determinované	determinované	svobodná volba
Základní motivy	sex, agrese	popudy různého druhu	sebeaktualizace
Struktura osobnosti	id, ego, superego	zvyky	self
Role nevědomí	maximalizována	neexistující	minimalizována
Vývojový důraz	psychosexuální stádia	učení a zkušenost identifikace a imitace	vývoj obrazu sebe sama
Bariéry osobního růstu	nevědomé konflikty	maladaptivní zvyky patologické prostředí	hodnoty, inkongruence

Úkol 2.1

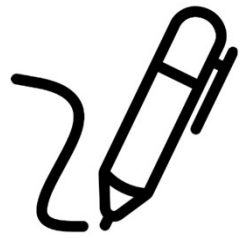
- Na následujících slidech se seznámte se třemi ukázkami konkrétních autorů, charakterizujících některý z výše probíraných směrů v psychologii osobnosti.
- Zkuste se nejprve na základě vlastního porozumění rozhodnout, který citát je spjat s kterým myšlenkovým okruhem. Pokuste se formulovat proč. Jaké tvrzení Vám pomohlo se rozhodnout? Jak moc si jste svým rozhodnutím jisti?
- Poté si dohledejte úryvky na internetu a zjistěte ke kterému autorovi a dílu se vážou. Jak se lišilo Vaše původní přesvědčení?

Psychologické teorie osobnosti

Ukázka 1

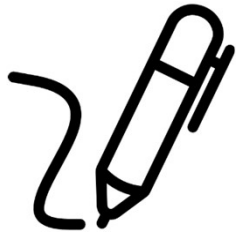
„...zkušenost je pro mě nejvyšší autoritou. Měřítkem platnosti je moje vlastní zkušenost. Žádná cizí myšlenka ani moje vlastní myšlenka není tak směrodatná jako moje zkušenost. Právě ke zkušenosti se musím znovu a znovu vracet, abych se přiblížil pravdě. Ani Bible, ani proroci, ani Freud, ani výzkumy, ani Boží zjevení, ani lidé nemohou mít přednost před mou vlastní přímou zkušeností. Moje zkušenost není směrodatná, protože je neomylná. Je základem autority proto, že ji lze vždy novými primárními způsoby ověřit. Tímto způsobem je její častý omyl či neomylnost vždy otevřena nápravě...“

Psychologické teorie osobnosti

Ukázka 2

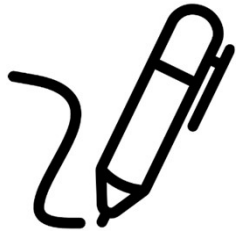
„...Dejte mi tucet zdravých dobře rostlých dětí a vlastní specifický svět, v němž bych je vychovával, a já vám ručím za to, že z každého z nich vychovám specialistu podle objednávky: lékaře, právníka, umělce, vedoucího prodejny, ba dokonce i žebráka a zloděje, bez zřetele k jeho vlohám, sklonům, tendencím, schopnostem, zájmům a výbavě jeho předků...“

Psychologické teorie osobnosti

Ukázka 3

„...ti, jejichž narcismus se upíná k nějaké skupině, jsou právě tak citliví jako individuální narcisté a zuřivě reagují na každou skutečnou nebo domnělou urážku, způsobenou jejich skupině. Jejich reakce jsou ještě intenzivnější a zcela jistě uvědomělejší. Jednotlivec, není-li vážně duševně nemocný, bude mít aspoň občas pochybnosti o svém vlastním narcistickém obrazu. Příslušník skupiny takové pochybnosti nezná, protože většina lidí v jeho okolí sdílí jeho narcismus. V případě konfliktu mezi skupinami, které vzájemně útočí na svůj kolektivní narcismus, propukne na obou stranách intenzivní nepřátelství. Narcistický obraz vlastní skupiny se vystupňuje, zatímco nepřátelská skupina se zase co nejvíc snižuje. Vlastní skupina se stává obráncem lidské důstojnosti, pořádku, morálky a práva. Druhé skupině se přiřknou ty nejhorší vlastnosti: je podvodná, bez skrupulí, krutá a od základu nelidská...“

Úkol 2.2

- Vyberte si jeden ze tří hlavních směrů v psychologii osobnosti a prostudujte si podrobně jeho východiska.
- Na základě práce s doporučenou literaturou vypracujte esej, ve které vybraný směr kriticky představíte a uvedete, jaké jsou možnosti jeho využívání ve vzdělávání dospělých.

Kontrolní otázky

- ✓ Co je nejdůležitějším přesvědčením psychoanalýzy? S čím přichází neopsychoanalýza?
- ✓ S jakými pojmy pracoval Sigmund Freud?
- ✓ Co jsou to psychosociální stádia?
- ✓ Co je nejdůležitějším přesvědčením behaviorismu?
- ✓ Jaké znáte představitele nebehaviorismu?
- ✓ Jakou roli hraje nevědomí v behaviorismu?
- ✓ Co je nejdůležitějším přesvědčením humanistické psychologie? Kdy a proč tento proud v psychologii vznikl?
- ✓ S jakými pojmy pracoval Carl Rogers?
- ✓ Jakou roli hraje svobodná vůle v humanistické psychologii?

Shrnutí

- Tři nejrozšířenější směry v psychologii osobnosti jsou psychoanalýzy, behaviorismus a humanistická psychologie.
- Všechny směry se v průběhu času vyvíjejí a posunují od původních schémat a rigidních přesvědčení otců zakladatelů.
- Vývoj psychologického uvažování se v průběhu 20. i 21. liší také geograficky.
- Jiná témata jsou považována za důležitá v Evropě, jiná v USA, další v asijských zemích a jiná zase v zemích třetího světa.
- Psychologie osobnosti jako disciplína se proměňuje a na její poznatky navazuje například interkulturní psychologie.

3 Vybrané teorie psychologie osobnosti

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- porozumět vybraným méně známým teoriím více do hloubky
- rozumět historickému kontextu vzniku teorií
- analyzovat různé metodologické koncepty, z nichž mohou teorie osobnosti vznikat
- porovnat pojetí osobnosti Karen Horney, Kurta Lewina a Raymonda Cattella

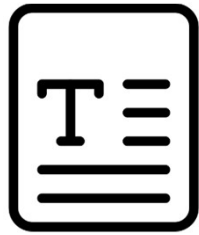
Klíčová slova

- neuróza
- úzkost
- interpersonální pohyb
- životní prostor
- silové pole
- pramenné rysy
- faktory
- faktorová analýza
- psychometrika

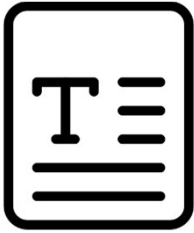
Doporučená literatura

- Drapela, V. J. (2020). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Horney, K. (2000). *Neuróza a lidský růst*. Praha: Pragma.
- Horney, K. (2007). *Neurotická osobnost naší doby*. Praha: Portál.
- Horney, K. (2004). *Ženská psychologie*. Praha: Triton.
- Lewin, K. (2019). *Teorie pole. Výbor z díla*. Praha: Portál.
- Svoboda, M. (2010). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.

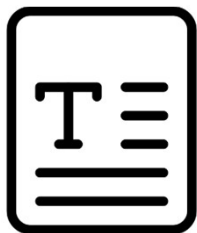
Teorie osobnosti Karen Horney

- Karen Horney (1885-1952) – se narodila a žila v Německu, ve 30. letech 20. století s nástupem Hitlera k moci se přesunula do USA
- interpersonální teorie, kulturní psychoanalýza – vychází z psychoanalýzy, ale zdůrazňuje sociální prvky v růstu a zrání jedince (čímž navazuje na Adlera)
- rozvíjení specifík ženské psychologie, prosazování rovnosti žen ve společnosti
- odmítá Freudovu myšlenku vrozené fyziologické méněcennosti (závist penisu), podřízené postoje žen jsou výsledkem dlouhodobě působících sociálních a kulturních vlivů (Horney, 2004)
- citlivě proměňuje a rozšiřuje Freudův původní pojem neurózy

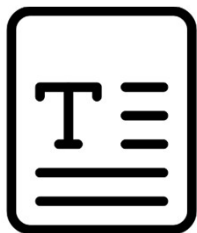
Základní úzkost

- Horney (2000) přichází s konceptem **základní úzkosti dítěte**
- úzkost dítěte nevzniká sama sebou, je vyvolána dospělými, někdy nevhodným chováním (panovačnost, hyperprotektivita, popudlivost, náročnost, shovívavost, pokrytectví...), někdy nepochopením dítěte proudu rozporuplných sdělení ze světa dospělých
- dítě se cítí osamocené, bezmocné, dostává se do úzkosti a snaží se ji překonat
- k překonání základní úzkosti a získání pocitu bezpečí využívá dítě interpersonálních vztahů

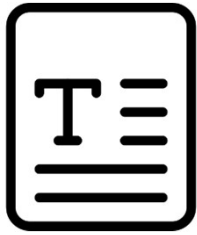
Tři interpersonální pohyby

- **Pohyb směrem k lidem** – snaží se získat dobrou vůli od ostatních, záviset na nich, výběr nejsilnější osoby
- **Pohyb proti lidem** – vyjadřuje nedůvěru vůči společnosti, jediným prostředkem k překonání úzkosti je agresivní chování, dítě chce mít navrch a porazit ostatní
- **Pohyb směrem od lidí** – nechce k nim ani náležet, ani s nimi bojovat, stahuje se ze sociálních vztahů, protože se mu zdá, že mu ostatní nerozumějí a nemají o něj zájem, způsob stažení může být společensky přijatelný či nepřijatelný

Tři interpersonální pohyby

- Ohrožené dítě se strnule drží jednoho z těchto tří přístupů k ostatním
 - nezvladatelná agresivita x slepá oddanost a konformita x vyhýbání se všem vztahům s lidmi)
- Duševní zdraví spočívá v přirozeném spojení těchto tří způsobů interpersonálních vztahů v závislosti na různých životních situacích

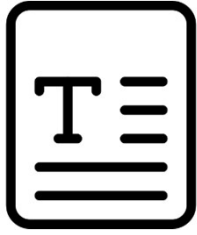
Neurotické potřeby

- pokud dítě ustrne jen v jednom z druhu pohybů, hrozí i v dospělosti pokračování strnulých maladaptivních postojů z dětství, tzv. **neurotických potřeb**
- jsou nutkavé a obvykle nevědomé – jedinec je nucen k určitému chování, nechápe plně jeho význam nebo si jej nesprávně interpretuje
- překonání – psychoterapie, velký význam také svépomoc, každý člověk disponuje uzdravnými silami

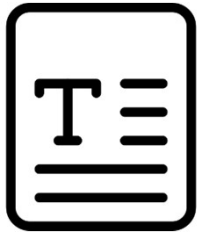
Neurotické potřeby

- Horney (2000) uvádí mnoho druhů neuróz
- neurotická potřeba náklonnosti a schválení
- neurotická potřeba partnera, který převezme péči o život dané osoby
- neurotická potřeba vymežit svůj život úzce vytyčenými hranicemi
- neurotická potřeba využívat druhých
- neurotická potřeba prestiže, obdivu a výkonu
- neurotická potřeba soběstačnosti a nezávislosti
- neurotická potřeba dokonalosti a nenapadnutelnosti

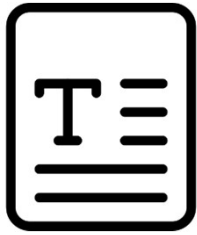
Teorie osobnosti Kurta Lewina

- Kurt Lewin (1890-1947) – narozen a vyrůstal v Německu, ve 30. letech 20. století po nástupu Hitlera k moci emigroval do USA
- ovlivněn tvarovou psychologií, spolupracoval s Köhlerem a Wertheimerem
- výrazná topologická povaha této teorie osobnosti – pojmy jsou vyjádřeny v prostorových vztazích
- základní pojmy jsou **síla, vzdálenost, směr**, je možné je dobře vystihnout matematicky
- základními prvky jsou **osoba P a její psychologické okolí E**

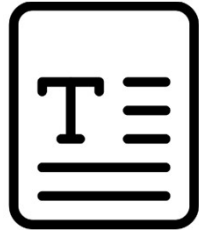
Prvky Lewinovy teorie

- **Psychologické okolí** – veškerá skutečnost dostupná dané osobě v daném čase (Lewin, 2019)
 - skládá se z různých oblastí, ty jsou vymezeny hranicemi různé hustoty, pevnosti a pružnosti
 - oblasti jsou si různě blízké či vzdálené
 - oblasti mohou být relativně trvalé či proměnlivé
 - přiřazení druhu a síly valence k dané oblasti
- **Osoba** - ústřední část životního prostoru (Lewin, 2019)
 - oddělená od psychologického okolí vjemově pohybovou oblastí skrze niž probíhá komunikace
 - periferní x centrální buňky osoby
 - vývoj osobnosti jako proces diferenciacce, tzn. členění celostního jevu do částí

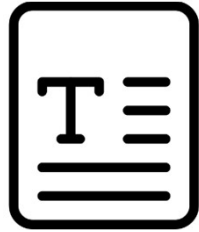
Využití Lewinovy teorie

- navrženo pro popis osobnosti a jejích interakcí s prostředím – struktura osoby má tendenci k rovnováze, je však narušována tenzemi (přání, potřeby...), na ty osoba reaguje
- popis v termínech vektorů
- tento model se přenesl z popisu jedince na popis skupiny a organizace, rozšířil se v institucích, managerské a poradenské psychologii jako **analýza silového pole**
- Lewin sám se věnoval zkoumání skupinové dynamiky, překročil tedy od psychologie osobnosti k sociální psychologii, za jejíhož průkopníka je považován

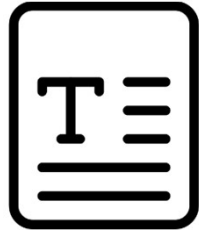
Teorie osobnosti R. B. Cattella

- Raymond B. Cattell (1905-1998) – narozen a studie v UK, později přesun do USA
- zabýval se různými obory psychologie
- při formulaci teorie osobnosti snižuje úlohu klinického způsobu pozorování
- preferuje a rozvíjí zhodnocení osobnosti na základě nepřímé informace získané psychologickými zkouškami, testy a posuzovacími nástroji

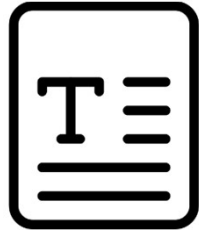
R. B. Cattell – psychometrik

- empiricky podložená analýza složek osobnosti statistickým postupem
- výsledkem je dodnes používaná **faktorová analýza**
- důraz klade na popisnost a možnost predikce
- je jedním z průkopníků psychometrický přístup k poznání člověka

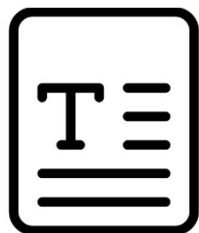
Osobnost jako souhrn rysů

- osobnost lze popsat pomocí **rysů**
- sestavil a popsal komplexní systém rysů (Drapela, 2020)
- společné rysy – abstrakce z konkrétního operacionálního chování, každý rys je souborem odezev, které mají něco společného, jednotícího, co daný rys vymezuje
- povrchové x pramenné rysy
- konstituční x prostředím utvářené rysy
- schopnostní rysy
- temperamentové rysy
- dynamické rysy

Typy dat k popisu osobnosti

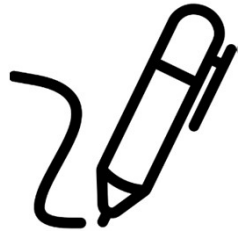
- definuje různé druhy dat, s kterými v psychometrice pracujeme
- **L-data** – údaje o životě, záznam o chování člověka ve společenství (údaje ze školy, informace dohledatelné v matrikách, lékařské záznamy...)
- **Q-data** – sebeposouzení v dotazníku, který je člověku předložen – shoda či rozdílnost mezi L a Q údaji
- **T-data** – objektivní testy – výsledky „zkoušek“, situací, v nichž se hodnotí chování jedince. Člověk buď vůbec netuší, že podstupuje zkoušku nebo netuší, které vlastnosti se hodnotí

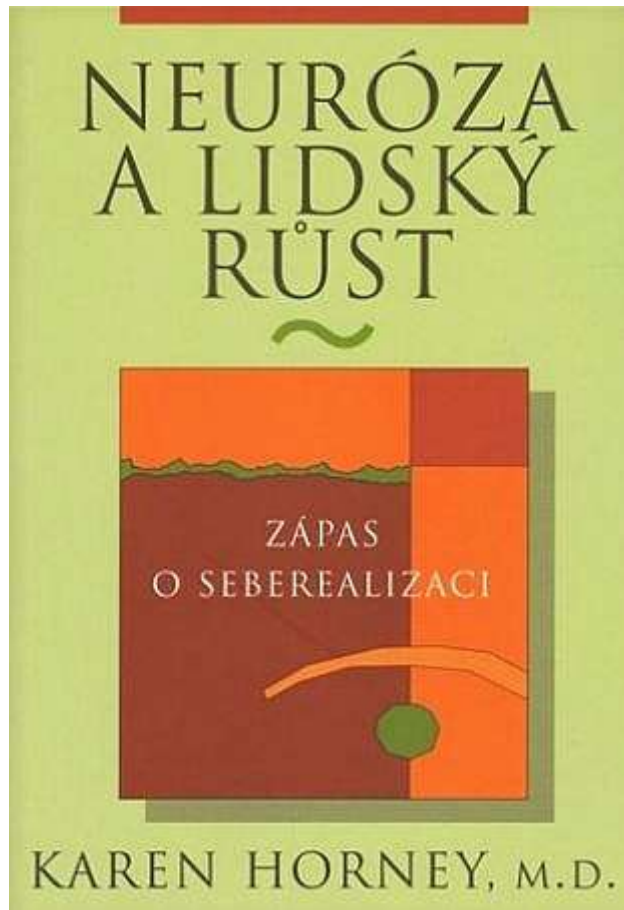
Cattelův dotazník 16 PF

- Je známý snahou kvantifikovat osobnost člověka, jeden z dosud používaných nástrojů je dotazník 16 PF, který měří následující dimenze

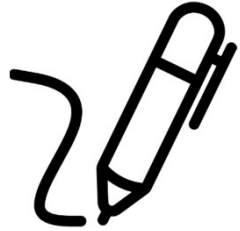
vřelost	citlivost
inteligence	snivost
emoční stabilita	uzavřenost
dominance	ustrašenost
živost	otevřenost ke změnám
zásadovost	soběstačnost
sociální smělost	perfekcionismus
ostražitost	napětí

Úkol 3.1

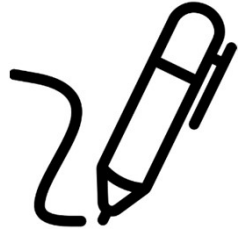

- Prolistujte si knihu Karen Horney Neuróza a lidský růst.
- Z jedenácti předkládaných forem neuróz v jedenácti kapitolách si vyberte tři, které si do hloubky prostudujte a uveďte příklady lidí ve svém okolí, jejichž chování vykazuje podobné příznaky, o nichž Horney píše.
- Přemýšlejte v čem a jak komplikují tyto neřešené a nevyřešené neurózy lidem život.

Úkol 3.2

- Najděte si a udělejte si Cattellův test 16 PF.
- V jaké dimenzi jste získali nejvíce bodů? A v jaké naopak nejméně?
- Zkuste se zamyslet nad několik nejsilnějšími a naopak nejslabšími stránkami své osobnosti dle dotazníku 16 PF. Souhlasili byste s takovým hodnocením sebe samého? Nebo vnímáte výrazné odlišnosti, které test nezachytil?
- V jakých situacích se Vaše maximální a minimální dimenze ve Vašem životě obvykle projevuje?
- Vidíte nějakou souvislost mezi málo bodovanými dimenzemi Vaší osobnosti a možnými neurotickými potřebami popsanými Karen Horney?

Úkol 3.3

- Zpracujte analýzu silového pole interakce dvou či více účastníků.
- Využívejte Lewinovu terminologii k popisu akcí i jejich výsledků.
- Pokuste se zachytit všechny osoby v interakci zahrnuté, zaměřte se na jejich centrální i periferní buňky.
- Dále popište jejich psychologické okolí.
- Naznačte směry a síly interakcí, které mezi nimi probíhají.
- Pomohla vám analýza silového pole uvědomit si nové aspekty konfliktu či interakce?

Kontrolní otázky

- ✓ Na jaké myšlenky a dílo navazovala Karen Horney? Proti čemu se vymezovala?
- ✓ Jaké jsou druhy interpersonálního pohybu? Jaký druh pohybu je u zralé osobnosti preferovaný?
- ✓ Na jaké dílo a myšlenky navazoval Kurt Lewin?
- ✓ Proč významná část psychologů narozených v Evropě emigrovala do USA?
- ✓ Co je to proces diferenciacce v Lewinově pojetí?
- ✓ Z čeho se skládá životní prostor?
- ✓ Co je to faktorová analýza? Kdo a k čemu ji v psychologii začal používat?
- ✓ S jakými daty obvykle pracujeme v psychometrice?

Shrnutí

- Různá pojetí teorie osobnosti se postupně proměňují a liší se prameny, z nichž jejich poznání vyvěrá.
- Historicky se nejdříve jednalo především o klinickou zkušenost, která byla ověřena jen dlouhodobou praxí a pozorováním autora.
- V druhé polovině přesun zájmu v rámci pozitivistické vědy k možnostem objektivního měření vlastností osobnosti.
- Vzniká psychometrika jako samostatný obor. Teorie je platná, pokud je validní a její nálezy se dají snadno replikovat a ověřit.

4 Intelligence jako složka osobnosti

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- porozumět komplexnímu fenoménu intelligence
- vyjmenovat a komparovat různá pojetí a koncepce v přístupu k inteligenci
- analyzovat spor mezi hereditaristy a environmentalisty
- porozumět, jak politická rozhodnutí mohou zvýznamnit nebo devalvovat poznatky vědy

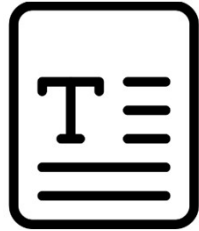
Klíčová slova

- kognice
- adaptace
- měření inteligence
- inteligenční kvocient
- faktorově analytický model
- obecný faktor
- teorie rozmanitých inteligencí
- hereditarismus
- environmentalismus

Doporučená literatura

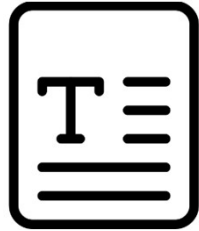
- Denglerová, D. (2015). *Testování kognitivních schopností u dětí v kulturně rozmanité společnosti*. Brno: MUNIPress.
- Flynn, J. R. (2007). *What is intelligence? Beyond the Flynn effect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gardner, H. (1999). *Dimenze myšlení. Teorie rozmanitých inteligencí*. Praha: Portál.
- Gould, S. J. (1998). *Jak neměřit člověka. Pravda a předsudky v dějinách hodnocení lidské inteligence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Mackintosh, N. J. (2000). *IQ a inteligence*. Praha: Grada.
- Ruisel, I. (2001). *Základy psychologie inteligence*. Praha: Portál.
- Sternberg, R. J. (2001). *Úspěšná inteligence*. Praha: Grada.
- Sternberg, R. J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Sternberg, R. J. (2004). Culture and intelligence. *American Psychologist*, 59 (5), 325–338.
- Vygotskij, L. S. (2004). *Psychologie myšlení a řeči*. Praha: Portál.

Definice inteligence

Mackintosh (2000) uvádí seznam celé řady definic, podle různých autorů inteligence je:

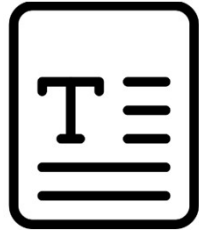
- obecná duševní výkonnost (Burt, 1949)
- přirozená obecná poznávací schopnost (Burt, 1955)
- souhrnná nebo celková schopnost jednotlivce jednat účelně, myslet racionálně a účinně jednat se svým okolím (Wechsler, 1944)

Definice inteligence

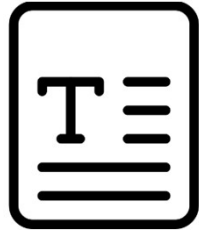
Mackintosh (2000) uvádí seznam celé řady definic, podle různých autorů inteligence je:

- svou vlastní podstatou zásadní schopnost, která se nachází na prvním místě v hierarchii intelektuálních schopností (Butcher, 1968)
- obecná logická schopnost, která je užitečná při nejrozmanitějších úkolech, které zahrnují řešení problémů (Kline, 1991)
- duševní schopnost vhodně se chovat v těch oblastech kontinuity zkušeností, které obsahují reakci na nový jev nebo automatizaci zpracování informací jako funkci metakomponent, výkonnostních komponent a komponent při osvojování si vědomostí (Sternberg, 1985)

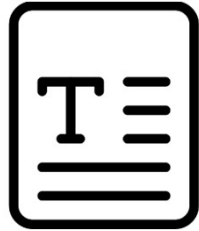
Psychometrické pojetí inteligence

- akcentuje měřitelnost
- zavádí pojem inteligenční kvocient (IQ) a snaží se o jeho stanovení různými metodami
- nejstarší přístup k chápání inteligence, sahající až k prvnímu psychologickému testu vůbec, jehož autorem byl Francouz Alfred Binet v roce 1905
- faktorově analytické modely - snaha odhalit strukturu intelektových schopností
- Charles Spearman - první faktorově analytický model
- pomocí faktorové analýzy dospěl k závěru, že inteligenci tvoří obecný faktor g a specifické faktory (Ruisel, 2001)

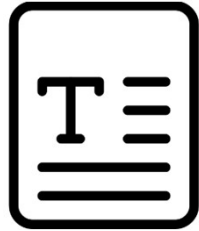
Biologické pojetí inteligence

- přímé zkoumání mozku a jeho fungování
- zneužití měření biologických vlastností lebek a mozků k prosazování ideologických politických cílů dokazování méněcennosti určitých etnických skupin, převážně černošské populace v USA (Gould, 1998)
- současné biomedicínské výzkumy zkoumají mozek jako celek, specializaci mozkových hemisfér, mozkové vlny a využívají sledování průtoku krve, pozitronovou emisní tomografii atd.
- zkoumání vztahu mezi inteligencí a reakčním časem, rychlostí pohybu ruky nebo přímé měření rychlosti vedení nervových vzruchů v mozku i v periferních oblastech

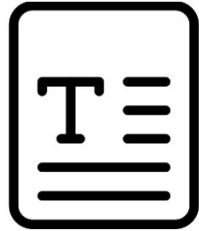
Pojetí inteligence vycházející z procesu učení

- vychází z behaviorismu a především z neobehavioristických koncepcí zaměřených na procesy učení
- bere do úvahy i další faktory
- obvykle se bez pojmu inteligence obejdou a nemají potřebu ho nějak vymezovat
- zdůrazňují flexibilitu a proměnlivost inteligenčních schopností v průběhu života jedince
- možnost jejich cíleného rozvíjení a zvyšování

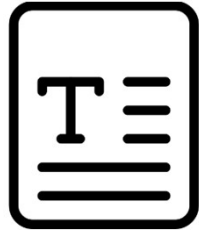
Pojetí inteligence vycházející z procesu učení

- k největšímu nárůstu intelektových výkonů dochází v dětství v období zhruba mezi šesti až dvanácti lety, což je spojováno se vstupem dítěte do školy a se zahájením jeho systematického vzdělávání (Denglerová, 2015)
- **program instrumentálního obohacování Reuvena Feuersteina**
- Feuerstein nepochybuje o tom, že inteligence může být vhodným tréninkem rozvíjena a zvyšována
- ve svém celoživotním díle hledá a nalézá možné způsoby, jak toho dosáhnout

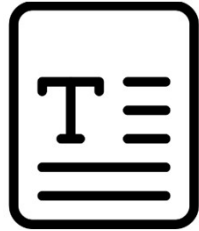
Environmentální pojetí inteligence

- akcentují vliv kulturního prostředí při vývoji inteligence
- individuum nelze od kultury zcela oddělit
- různá prostředí stimulují rozvoj různých adaptivních schopností, které jsou důležité pro přizpůsobení se konkrétní kultuře
- kontext vede k rozvoji specifických dimenzí či forem inteligence
- průkopník v kontextovém přístupu k inteligenci **L. S. Vygotský**
- **myšlení jedince se vyvíjí na základě interakce s druhými lidmi**
(Vygotskij, 2004)

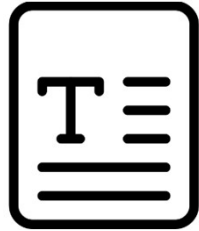
Environmentální pojetí inteligence

- Colova transkulturální studie
- rozdílné kultury mají odlišná implicitní pojetí inteligence - v různých zemích může být za inteligentní projev považováno něco zcela odlišného
- rodilí Američané zahrnují do inteligence rychlost myšlení a úsudku, zatímco Číňané tempo myšlení s inteligencí téměř nespojují

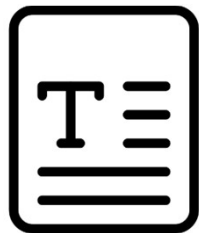
Systemové pojetí intelligence

- integrace
 - faktorově analytických přístupů (které neberou na zřetel vlivy environmentální) a
 - kontextových přístupů (u nichž může naopak unikat podstata kognitivního procesu)
- intelligence v systémovém pojetí je chápána jako výkonnost v určité oblasti, která je výsledkem vzájemného působení procesů zpracování informací, kulturního kontextu a některých vlastností osobnosti

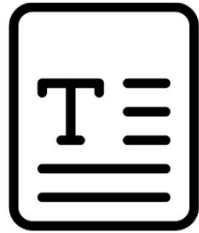
Gardnerova teorie rozmanitých inteligencí

- **Gardnerova teorie rozmanitých inteligencí** (Gardner, 1999)
- existuje několik nezávislých typů inteligence, které mají vlivem dědičnosti i prostředí u různých lidí odlišnou úroveň
- U každé osoby by se však měly v určitém rozsahu rozvinout
- jednotlivé inteligence na sebe vzájemně působí a jedna na druhé staví, ale pracují jako poloautonomní systémy
- nejprve Gardner popsal sedm typů inteligence – patří k nim inteligence lingvistická, logicko–matematická, prostorová, muzikální, tělesně– pohybová, intrapersonální a interpersonální
- později ještě přidal dva další druhy – inteligenci přírodovědnou a existenciální

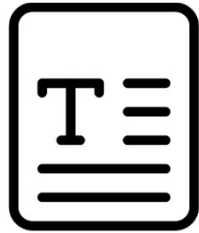
Flynnův efekt

- James Flynn (2003) zjistil, že hodnota IQ v různých kulturách stoupá v čase, IQ vzrůstá zhruba o 3 stupně za 10 let
- možná vysvětlení
 - strava – postupné zkvalitňování výživy obyvatel v průběhu 20. století, tomu odpovídají i další pozorované změny
 - problematické vymezení koncepce inteligence, možné chyby v měření IQ
 - kulturní vlivy vyskytující se v jednotlivých generacích

Intelligence – přesvědčení hereditaristů

- **Hereditarismus**
 - přesvědčení, že většina rozdílů v kognitivních schopnostech mezi lidmi či různými skupinami lidí je dána dědičností
- **Argumenty zastánců**
 - snaha o rozvoj toho mála, co je možné výchovou a vzděláváním ovlivnit, je na celospolečenské úrovni neefektivní a neekonomická
 - existují skupiny lidí, obvykle **etnicky či sociálně vymezené**, s vrozeně nižší schopností intelligence

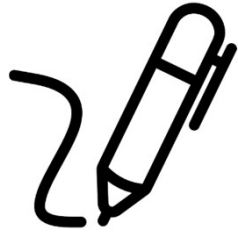
Intelligence – přesvědčení environmentalistů

- **Environmentalismus**

- přesvědčení, že většina rozdílů v kognitivních schopnostech mezi lidmi či různými skupinami lidí je dána vlivem prostředí, v němž lidé vyrůstají a žijí

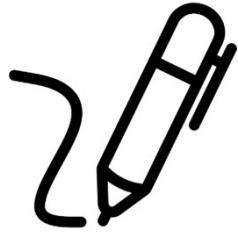
- **Argumenty zastánců**

- dokládají různými pozorováními a studiemi, jak je možné zlepšit či zvýšit kognitivní schopnosti i u lidí žijících v sociálně znevýhodněném prostředí

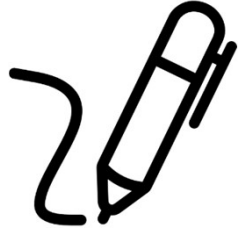
Úkol 4.1

- Na základě studia odborné literatury vysvětlete, co je obecná povaha inteligence.
- Jaký je vztah mezi dědičností a inteligencí, inteligencí a výchovou? Jaké celospolečenské důsledky z těchto vztahů plynou

Úkol 4. 2

- Představte si 25 letého pana Novotného s maturitním vzděláním, který opakovaně selhává ve své práci, stěžuje si, že jsou pro něj zadávané úkoly příliš složité a že jim nerozumí. Nadřízený zaměstnanec s ním přestává mít trpělivost a šíří o něm, že není příliš inteligentní.
- Zamyslete se nad tím, co pojem inteligentní v takovéto situaci pro jednotlivé aktéry znamená. Zkuste si domyslet detaily příběhu a vysvětlit inteligenci pana Novotného prostřednictvím různých pojetí inteligence.
- Na co byste se v jednotlivých paradigmatech zaměřili? Jak byste komunikovali s panem Novotným a jak s jeho nadřízeným?

Úkol 4.3

- Pokuste se zanalyzovat vlastní intelektové schopnosti v kontextu Gardnerovy teorie mnohočetné inteligence.
- Které dimenze inteligence jsou u vás silněji vyvinuty, které méně? Proč myslíte, že tomu tak je?

Intelligence jako složka osobnosti

Kontrolní otázky

- ✓ Co je to intelligence? Jak byste ji mohli nadefinovat?
- ✓ Čím se jednotlivé definice intelligence liší?
- ✓ Jaké znáte pojetí a přístupy k inteligenci?
- ✓ Co je důsledkem sporu mezi hereditaristy a environmentalisty?
- ✓ Jaké dimenze zahrnuje teorie rozmanitých inteligencí?
- ✓ Co je hlavní podstatou Gardnerova pojetí intelligence?
- ✓ Co je to Flynnův jev? Co důležitého o inteligenci z něj můžeme vyvodit?

Intelligence jako složka osobnosti

Shrnutí

- Intelligence je komplexní složka lidské osobnosti, která závisí nejen na vnitřních charakteristikách, ale i na interakcích s prostředím.
- Existuje mnoho různých pojetí a přístupů, které vymezují inteligenci rozdílnými způsoby a akcentují její různé oblasti.
- Na tom, že existují po rodičích děděné dispozice k určité míře intelligence, se shodnou téměř všichni autoři. Zásadní nejednota panuje v přesvědčení, jak moc je intelligence dědičností determinována. Odpověď na tuto otázku má přitom významný dopad na vzdělávací politiku v jednotlivých zemích a na způsob uvádění inkluze do praxe.

5 Kreativita jako složka osobnosti

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- seznámit se s problematikou kreativity
- pochopit společenskou poptávku po kreativitě
- porozumět vztahu mezi inteligencí a kreativitou
- analyzovat kreativní proces a jeho fáze

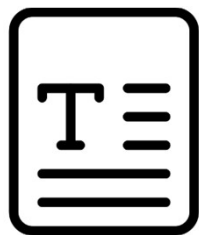
Klíčová slova

- kreativita
- tvořivost
- inkubace
- osvětlení
- verifikace
- fluence
- originalita
- flexibilita

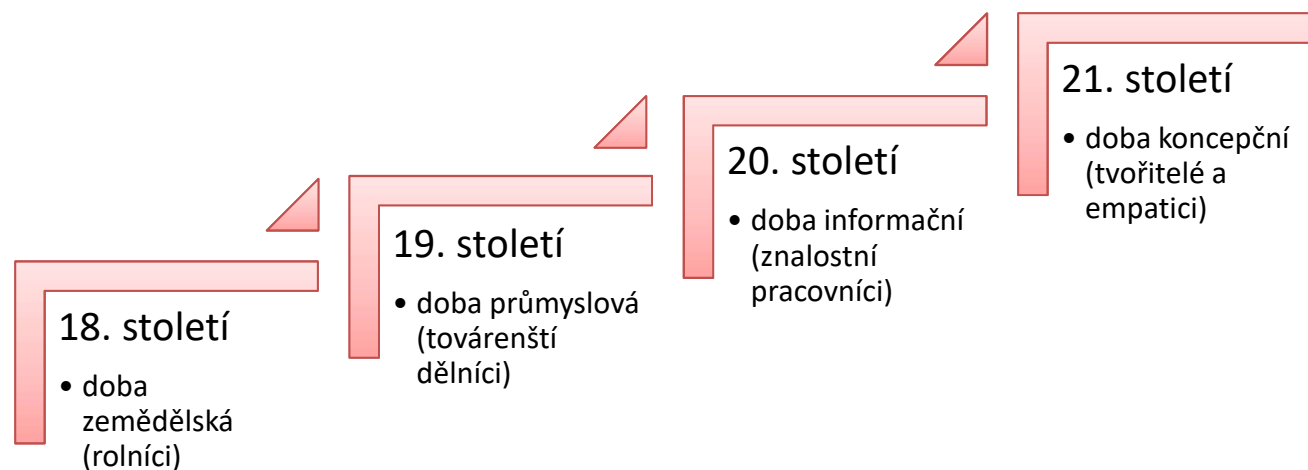

Doporučená literatura

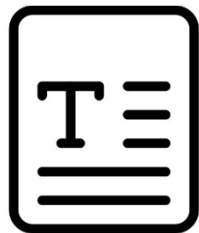
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *O štěstí a smyslu života*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Dacey, J. S., Lennon, K. H. (2000). *Kreativita*. Praha: Grada Publishing.
- Maňák, J. (1998). *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno: Pedagogická fakulta.
- Sternberg, R. J. (2001). *Úspěšná inteligence*. Praha: Grada.
- Svoboda, M. (2010). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Zelina, M., Jaššová, E. (1984). *Tvorivost – piata dimenzia*. Bratislava: Smena.
- Zelina, M., Zelinová, M. (1990). *Rozvoj tvorivosti dětí a mládeže*. Bratislava: SPN.
- Žák, Petr. (2004). *Kreativita a její rozvoj*. Brno: Computer Press.

Společenská poptávka po kreativitě

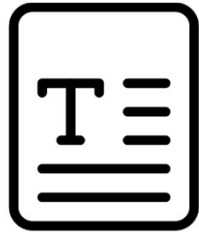

- Změna očekávání a nároků od zaměstnavatele – „vyžaduje se flexibilita a kreativita“
- Posun tvůrčích schopností z oblasti uměleckých do běžných profesí

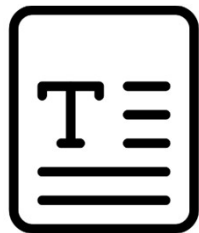
Definice kreativity

- Dle Guilfordova pojetí tvořivost není jednotná schopnost, ale spíše produkt různých společně působících faktorů. Některé její složky jsou relativně zřejmé: plynulost, pružnost, originalita. Jiné jsou méně zřejmé a mohou se měnit podle daného typu tvořivosti (Dacey, Lennon, 2000)
- Komplexně se na tvořivost dívá Urban, který ji charakterizuje jako schopnost vytvořit nový, neobvyklý a překvapující produkt, který je prostřednictvím komunikace s okolím chápán jako smysluplný. Podmínkou vzniku tvořivého produktu je flexibilní proces citlivého vnímání širších souvislostí, analýzy a orientace na řešení a v konečné fázi syntézy, strukturování a skládání informací do originálních řešení (Dacey, Lennon, 2000)

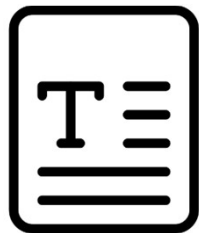
Souvislost kreativity s inteligencí

- kreativita není inteligence
- vyšší kreativita u lidí s vysokou inteligencí – můžeme ji chápat jako určitý druh myšlení - souvislost s tzv. **divergentním myšlením**
- Sternberg (2001) v rámci tzv. **triarchické inteligence** mimo analytickou a praktickou inteligenci dává místo i tvořivé inteligenci
- základem tvořivé inteligence vhléd – schopnost posuzovat, které informace jsou důležité, nalézat vztahy mezi starým a novým, propojovat si skutečnosti, které jsou zdánlivě neslučitelné a dospívat k celkovému obrazu, na jehož základě vznikají výtvořky a myšlenky, které jsou nové a neotřelé

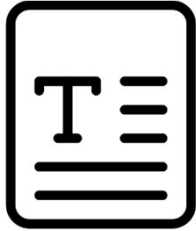
Fáze kreativního procesu

- Obvykle se proces tvořivé aktivity popisuje v následujících fázích (Žák, 2004)
- **Příprava** – nová problémová situace, snaha o definování problému, shromažďování informací, zkoušení řešení, jde o práci na vědomé úrovni
- **Inkubace** - latence, v níž člověk vědomě neuvažuje o problému, často řešení problému odkládá, problém se přesouvá na nevědomou úroveň, kde je dál rozpracováván

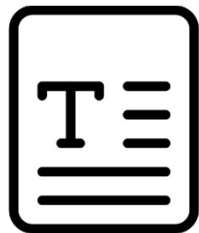
Fáze kreativního procesu

- **Iluminace, osvícení** - člověk zdánlivě najednou dostává nápad, jak problém řešit, dochází k propojení vědomého uvažování s fantazijními představami, bezprostřednímu odhalení řešení bez logické úvahy, popisováno také jako vhled, náhlé pochopení souvislostí a vzájemných vztahů a s ním spjatý radostný zážitek a pocit uvolnění
- **Ověřování, verifikace** - jedinec nový nápad ověřuje, vědomě hodnotí, zpřesňuje a realizuje v praxi, pokud se ukáže, že myšlenku nelze prakticky provést, vrací se zpět do inkubační nebo dokonce přípravné fáze
- **Restituční fáze** - obnova sil po tvorbě před novým cyklem tvořivé aktivity

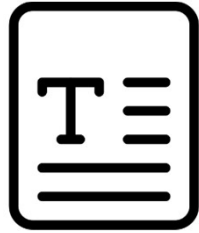
Druhy kreativity

- **Nespecifická kreativita** - se projevuje bohatstvím nápadů, ale není zaměřená na vyřešení závažného problému, jde o jakousi pohotovost vyladovat osobnost k řešení problémů.
- **Specifická kreativita** - se dělí podle oblastí, v nichž se uplatňuje na vědeckou, organizační, sociální, uměleckou a technickou. Cílem specifické tvořivosti je dosahovat v příslušné oblasti výsledků, pro které je charakteristická originalita a užitečnost.
- Dle obsahu se kreativita nejčastěji dělí na
 - verbální
 - figurální
 - pohybovou

Torranceho pojetí kreativity

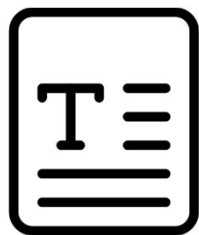
- E. P. Torrance navazoval na Guilfordovo pojetí divergentního myšlení, které zahrnuje čtyři dimenze, Torrance vytvořil diagnostický test, je který zachycuje (Svoboda, 2010)
 - **fluence** - plynulost myšlení a schopnost produkovat velké množství nápadů
 - **flexibilita** - schopnost vytvářet různé psychické obsahy
 - **originalita** - zvláštní schopnost produkovat vtipná, bystrá a překvapivá řešení, objevovat skryté vztahy a souvislosti, nacházet neobvyklé a nápadité kombinace a vytvářet taková řešení, která se vyskytují v populaci velmi zřídka
 - **elaborace** - schopnost propracovat řešení problému do detailů

Csikszentmihalyiho pojetí kreativity

Csikszentmihalyi (1996) charakterizuje kreativní osobnost deseti základními rysy, které jsou mnohdy protikladné, což dosvědčuje, že tvořivá osobnost je velmi rozmanitá

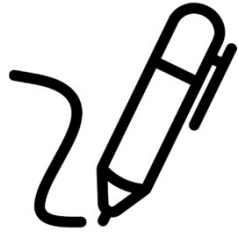
- tolerance vůči dvojznačnosti
- stimulační svoboda
- funkční svoboda
- flexibilita
- ochota riskovat
- preference zmatku
- schopnost odložit uspokojení (trpělivost)
- oproštění od stereotypu pohlavně rozdělených rolí
- vytrvalost
- odvaha

Přínos kreativního procesu

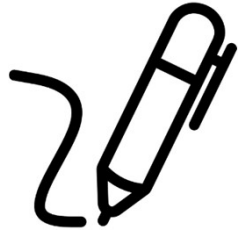
Na základě přínosu kreativního procesu pro společnost stanoveno několik úrovní (Zelina, Jaššová, 1984)

1. **úroveň** – novost a užitečnost produktu posuzuje sám jeho tvůrce
2. **úroveň** – to, co jedinec vyprodukuje, neoceňuje jen on sám, ale i jeho sociální okolí (rodina, školní třída, učitel, spolupracovníci apod.)
3. **úroveň** – tvořivý produkt uznává i širší sociální okolí (např. škola, region, podnik)
4. **úroveň** – je úrovní nejvyšší, jedinci se dostává uznání v rámci národa, společnosti nebo dokonce celého světa

Úkol 5.1

- Projděte si video TEDx na téma Kreativní desatero
<https://www.youtube.com/watch?v=eM8AcjRUb5c>
- Co Vás ve videu zaujalo? Dokážete některé nápady aplikovat ve svém životě?
- Pokud ne, zkuste si uvědomit, co Vám v tom brání a co by Vás mohlo naopak podpořit.

Úkol 5.2

- Prostudujte si podrobně různé druhy kreativity, se kterými se můžeme setkat, například v knížce Kreativita a její rozvoj (Žák, 2004).
- Jak můžeme, který z druhů tvořivosti rozvíjet?
- Jak jsou různé typy kreativity podporovány ve školním prostředí?
Zamyslete se nad různými vzdělávacími stupni od MŠ po VŠ a navrhněte, jak by se daly různé druhy kreativity ve školách rozvíjet.
- Napište na toto téma krátkou esej v rozsahu dvou normostran.

Kreativita jako složka osobnosti

Kontrolní otázky

- ✓ Co je to kreativita? Jak byste ji definovali?
- ✓ Proč je kreativita v současné společnosti vyžadována?
- ✓ Jaký je vztah mezi kreativitou a inteligencí?
- ✓ Jak probíhá kreativní proces? Jaké jsou jeho fáze?
- ✓ Jaké druhy kreativity znáte?
- ✓ Popište Torranceho pojetí kreativity a dimenze, které popsal.

Kreativita jako složka osobnosti

Shrnutí

- Kreativita je důležitou schopností pro řadu zaměstnání. Není již spojována jen s uměleckými oblastmi.
- Vysoce kreativní lidé bývají obvykle i vysoce inteligentní, součástí kreativního procesu je totiž také ověřování spolehlivosti a funkčnosti vlastních nápadů. Nicméně každý inteligentní člověk není automaticky vysoce tvořivý.
- Fáze kreativního procesu jsou dobře popsány a probíhají v opakujícím se cyklu.

6 Identita a sebepojetí

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- porozumět pojmu identita a sebepojetí
- seznámit se s různými pojetími a teoriemi identity
- uvědomit si, jak je identita konstruována v průběhu života
- aplikovat poznatky o identitě do různých sociálních prostředí
- analyzovat v projevech chování otevřenou i skrytou identitu osobnosti

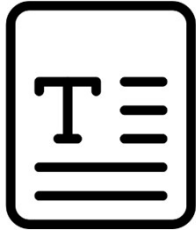
Klíčová slova

- identita
- sebepojetí
- dokončená identita
- adolescence
- psychosociální moratorium
- genderová identita

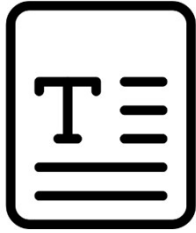
Doporučená literatura

- Smékal, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2009.
- Erickson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Portál.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál
- Macek, P. (2012). *Kdo má nárok na identitu?*
<https://docplayer.cz/39707415-Kdo-ma-narok-na-identitu-muze-vyvojova-psychologie-inspirovat-socialni-vedy-1.html>
- Oakley, A. (2000). *Pohlaví, gender, společnost*. Praha: Portál.
- Smetáčková, I. (2016). *Genderové představy a vztahy: sociální a kognitivní aspekty vývoje maskulinity a feminity v průběhu základní školy*. Praha: Sociologické nakladatelství.

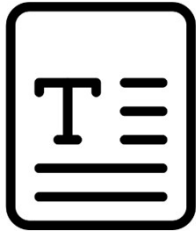
Identita

- **Osobní identita** - založena na specifických osobnostních charakteristikách, které jedince prostřednictvím jeho vlastního vnímání odlišují od ostatních lidí
- Zahrnuje více či méně uvědomované představy, které má osoba o sobě samé
- **Sociální identita** - odvozena od členství v různých sociálních skupinách

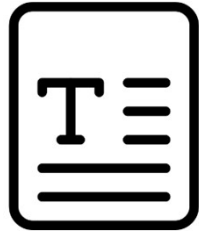
Identita

- Hlavní vnitřní faktor formování těchto identit je přesvědčení jedince o tom, jak by se měl v určité sociální roli chovat
- Vnějšími faktory jsou pak vztahy s ostatními lidmi, jak s těmi, kteří zastávají podobnou sociální roli a mohou být pro jedince vzorem, tak s těmi proti kterým se člověk vymezuje.
- Dualitu osobní a sociální identity, ale ne vždy je smysluplné považovat je za protiklady
- V běžné situaci plné různých interakcí nelze rozlišit, zda identita založená např. na věkové příslušnosti, vychází především z osoby samé („jsem šedesátník“) či z očekávání ostatních

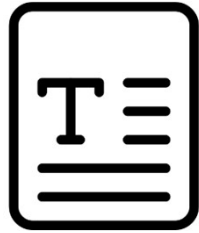
Identita

- Macek (2012) popisuje celkem pět nejdůležitějších významů, ve kterých se identita v sociálních vědách objevuje
- identita jako alternativa k zájmu, vyjadřující „no-instrumental“ způsoby sociálního a politického jednání
- identita jako kolektivní fenomén, vyjadřující totožnost (sameness) členů určité skupiny či kategorie
- identita jako klíčová charakteristiku „jáství“ („selfhood“)
- identita jako produkt sociálního či politického jednání (action)
- identita jako fluidní či prchavý moment podstaty „soudobého já“ (contemporary self)

Identita a sebepojetí

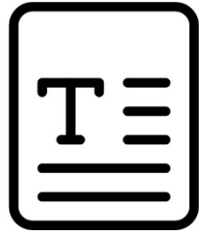
- sebepojetí a identita jsou pojmy, které se často vyskytují spolu
- sebepojetí můžeme chápat jako součást osobní identity, zároveň ovšem zohledňující sociální aspekty vývoje já
- v českém jazyce narážíme na problém, že zájmeno „já“ není odlišeno v objektu a subjektu
- v němčině Ich a Selbst
- v angličtině I a Self
- historicky psychologie osobnosti se zabývala především **Já jako subjektem** a sociální psychologie **Já jako objektem**

Definice sebepojetí

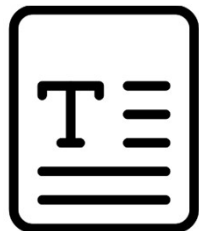
Vladimír Smékal (2002) v knize Pozvání do psychologie osobnosti přichází s touto komplexní definicí:

„...sebpojetí je základem jáství člověka, je souhrn názorů na sebe sama, na své místo ve světě, a v tomto smyslu je souhrnem pocitů, jimiž prožíváme spokojenost nebo nespokojenost se sebou, větší nebo menší sebedůvěru, sebeúctu a vliv na druhé. Sebpojetí je také uvědomováním si svých osobnostních charakteristik, často zkresleně nebo stylizovaně se záměrem vyvolat o sobě v druhých určitý dojem. Do struktury sebepojetí patří i úroveň sebemonitorování a sebe prezentace a místo ovládání. Ze sebepojetí vyrůstá charakter člověka...“

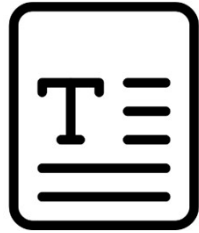
Sebepojetí

- sebepojetí je postoj každého jedince k sobě samému a k důležitým událostem života
- osobnost vzniká v interakci zkušenosti se stále se utvářejícím sebepojetím
- sebepojetí zahrnuje tři složky (jako každý postoj)
 - složku kognitivní tvořenou **sebepoznáním a sebehodnocením**
 - složku emocionální tvořenou **sebepřijetím a sebeúctou**
 - složku volní reprezentovanou **seberegulací a seberealizací**

Vývojově psychologické pojetí identity

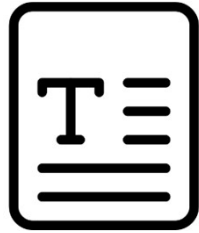
- Erik H. Erikson (2015) ve své vývojové teorii popisuje vývojové úkoly typické pro dané životní stadium, které musí člověk zvládnout, aby mohl úspěšně vstoupit do dalšího období
- identita se tvoří v průběhu všech životních stádií
- v adolescence se identita stává klíčovou
- termín krize identity
 - proces hledání identity
 - je očekávaný a nutný k postupu do dalšího stádia
 - jedinec zažívá pnutí dané společenským tlakem na splnění tohoto vývojového úkolu a subjektivně vnímanou obtížností tohoto úkolu

Stavy identity

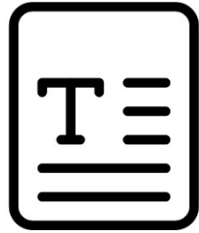
- James E. Marcia při vývoji identity kombinoval dva aspekty:
 - přítomnost krize či nepřítomnost krize – pochybnost o hodnotách (původně přejímaných od rodičů a dalších významných osob)
 - vytváření závazků – na základě hledání vlastních cílů a hodnot
- Touto kombinací získáváme 4 možné stavy identity, které podrobně popisuje Macek (2012)

	Závazek přítomný	Závazek nepřítomný
Krize přítomná	dosažení identity	moratorium
Krize nepřítomná	předčasně uzavřená identita	difúzní identita

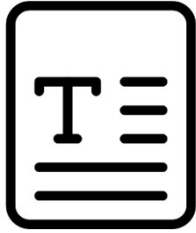
Genderová identita

- genderová identita je velmi diskutovaným tématem, souslovím, které se nám s identitou aktuálně pojí
- publikace Ann Oakley, která v originále vyšla v roce 1972 (česky 2000) pod názvem Pohlaví, gender a společnost
- jednoznačně vymezeno, že pohlaví odkazuje k biologickým rozdílům, zatímco gender k sociálním rozdílům

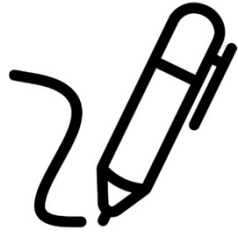
Genderová identita

- jednalo o důležité téma, zdůrazňovalo, že lidská biologie nedeterminuje život člověka
- z dnešního pohledu je však relevantní kritika
- tělo není chápáno jako objektivně existující fakt, zatímco gender sociálně konstruovaná kategorie, neboť pohlaví je také sociálně konstruováno
- problematika transgenderu

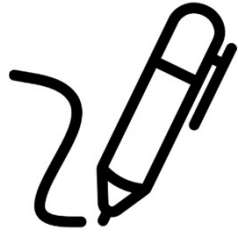
Genderová identita

- tři základní pojmy můžeme stručně definovat následovně
 - **Pohlaví** je sada **sociálně uznaných** biologických kritérií (primární a sekundární pohlavní znaky x hormony, chromozomy), na jejichž základě dochází k rozřazení samec x samice
 - **Pohlavní kategorie** je soubor znaků, které jedinci předvádějí tak, aby byli na první pohled identifikováni jako muž či žena (oblékání, líčení, gesta, barva hlasu,...)
 - **Gender** je normativní očekávání a chování vedoucí k jeho naplňování, která jsou v dané kultuře kladena na ženu a na muže
- ve všech těchto těchto kategoriích přestat přemýšlet v dichotomiích
- přijmout fakt, že muž i žena jsou spíše póly jednoho kontinua a konkrétní jedinec se může nacházet v různých místech mezi oběma póly

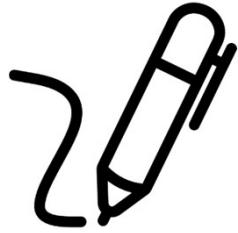
Úkol 6.1

- Seznamte se s životem Kryzstofa Charamsy, katolickým knězem suspendovaným za zveřejnění své identity. Charamsa prohlásil: „...Chci, aby má církev a mé okolí vědělo, kdo jsem. Jsem homosexuální kněz, který je šťastný a hrdý na svou identitu...“.
- Co kněz tímto prohlášením sledoval, proč pro něj bylo důležité? Proč se u osob s homosexuální orientací obecně mluví o tzv. coming out? Jak to souvisí s identitou?

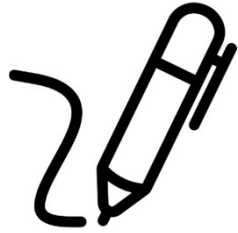
Úkol 6.2

- Podívejte se na následující 10 minutové video z Khanovy akademie, které výborným způsobem shrnuje a vysvětluje pojmy z oblasti psychologie sebepojetí.
- **Self concept, self identity, and social identity**
<https://www.youtube.com/watch?v=PaA0mLVQd3k>
- Ve videu se hovoří také o Carlu Rogersovi, s kterým jste se setkali v humanistické psychologie, či při úvahách o změnách ve školství. Proč jsou pro Rogerse otázky spojené sebepojetím důležité?

Úkol 6.3

- Prostudujte si podrobně Marcíovy čtyři stavy identity. Popis najdete například v knížce *Adolescence* (Macek, 2003).
- Zkuste si vybavit postavy z nějakého známého literárního díla a zamyslet se nad tím, v kterém stavu identity by se nacházeli. Změnil se stav identity dané postavy v průběhu románu? Na základě jakých vnějších a vnitřních okolností?
- Napište na toto téma krátkou esej v rozsahu dvou normostran.

Úkol 6.4

- Dobře si prohlédněte plakátky ze zhruba pět let staré náborové kampaně České pošty. Co si vedení pošty myslí o genderových rolích ve společnosti? Jakým způsobem je formováno očekávání případných zájemců a zájemkyň o práci na poště?
- Spatřujete v podobném způsobu prezentace velké státní instituce nějaký etický problém?

Identita a sebepojetí

Kontrolní otázky

- ✓ Co je to identita? Jaké druhy identity znáte? V jakých situacích vystupuje naše identita do popředí a proč?
- ✓ Co je to sebepojetí a z jakých složek se skládá?
- ✓ Co je to psychosociální moratorium? V jakých vývojových obdobích se s ním typicky setkáváme?
- ✓ Co myslel Marcía pod pojmem závazek? V čem jsou závazky přínosné, v čem naopak limitující?
- ✓ Jaký je rozdíl mezi pohlavím, pohlavní kategorií a genderem? Proč je důležité si tyto rozdíly uvědomit?
- ✓ Proč se v západních společnostech vyskytuje tzv. Den rovnosti odměňování žen a mužů?

Identita a sebepojetí

Shrnutí

- Identita je při vývoji osobnosti klíčová. Již tříleté dítě si tvoří představu já. Hrdě se popisuje a přiřazuje k určitým skupinám.
- Identita úzce souvisí se sebepojetím člověka.
- Klíčovým obdobím pro utváření identity je adolescence.
- Genderová identita je aktuálním tématem současnosti.
- Nemožnost otevřeně žít svoji pravou identitu může vést k duševním poruchám (deprese, poruchy osobnosti).

7 Specifické poruchy osobnosti

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- rozeznávat různé druhy specifických poruch osobnosti
- uvědomit si, že přirozená variabilita osobnostních charakteristik může mít i svou patologickou formu
- pochopit, kdy je vhodné směřovat klienta k odborné psychologické pomoci

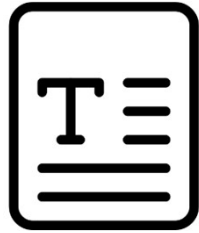
Klíčová slova

- paranoidní PO
- schizoidní PO
- disociální PO
- emočně nestabilní PO
- histriónská PO
- anankastická PO
- anxiózní PO
- závislá PO

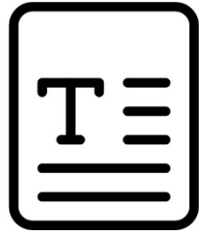
Doporučená literatura

- Fox, Daniel. *The Clinician's Guide to the Diagnosis and Treatment of Personality Disorders*. Eau Claire: PESI Publishing, 2013.
- Praško, Ján, Grambal, Aleš & Petra Kasalová. *Hraniční porucha osobnosti a její léčba*. Praha: Grada, 2017.
- Praško, Ján. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál, 2003.
- Riegel, Karel, Kalina, Kamil & Ondřej Pěč. *Poruchy osobnosti v 21. století: diagnostika v teorii a praxi*. Praha: Portál, 2020.
- Röhr, Heinz-Peter. *Hraniční porucha osobnosti*. Praha: Portál, 2003.
- Sedláčková Vaculčíková, Zuzana & Ján Praško. *Deprese a poruchy osobnosti*. Olomouc: UP, 2018.
- Smolík, Petr. *Duševní a behaviorální poruchy: Průvodce klasifikací. Nástin nozologie. Diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996.

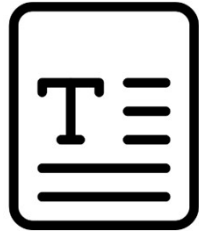
Obecné vymezení specifických poruch

- hluboko zakořeněné maladaptivní způsoby chování
- rozpoznatelné v době dospívání či dříve, trvají pak po větší část dospělého věku.
- osobnost je abnormální buď do rovnováhy svých složek, jejich kvality a vyjádření nebo ve svém celku
- etiologie poruch osobnosti představuje komplexní kombinaci mezi temperamentem a charakterem

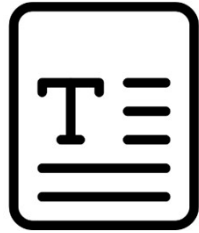
Obecné vymezení poruch osobnosti

- relativně časté v běžné populaci, celková prevalence cca 10% (pásmo odhadu 6-15%)
- v ambulancích praktických lékařů 20-30 %, v psychiatrických ambulancích 30-50 %
- predispozice ke vzniku choroby je dána geneticky (dvojčata, mapování rodin), nejspíše polygenně
- psychosociální vlivy pak mají výrazný vliv na rozvoj této dispozice (konfliktní, emočně vypjaté rodinné prostředí, příliš trestající, restriktivní nebo tvrdá výchova, nadměrné rozmazlování...)

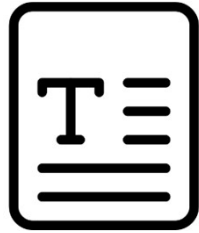
Terapie specifických poruch

- očekávání nedostatku spolupráce
- mýtus složité terapie
- často neadekvátní léčba a odmítání pacientů
- reálná data však udávají výrazné zlepšení u více než 50 % pacientů po roce léčby
- v rámci terapie také psychoedukace a zajištění základních sociálních potřeb klienta

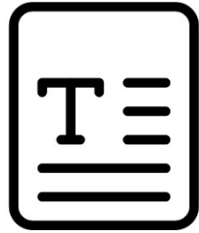
Paranoidní porucha osobnosti

- epidemiologie – 2%, vyšší u mužů, mezi psychiatrickými ambulantními pacienty až 20%
- nadměrná citlivost k odmítnutí, neodpouštění urážek, podezřívavost
- tendence zkreslovat zážitky chybným interpretováním neutrálně nebo přátelsky laděných akcí druhých jako nepřátelských
- opětovné bezdůvodné podezíráním partnera ze sexuální nevěry
- bojovný a tendenční smysl pro osobní práva.
- sklon k excesivní důležitosti vlastní osoby a častá je excesivní vztahovačnost

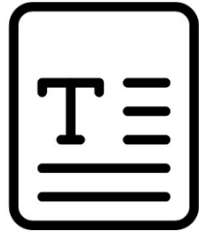
Schizoidní porucha osobnosti

- epidemiologie – ½-1%, častější u mužů
- distancování se od citových, sociálních a jiných kontaktů
- preference fantazie, činností v samotě a introspektivní rezervovanost
- obvykle přemýšliví, hloubaví lidé, vytvářejí si své systémy, svéráznou logiku, leckdy originální
- letargické, mdlé pohyby, pomalá monotónní řeč
- neschopnost vyjadřovat své city a zakoušet radost

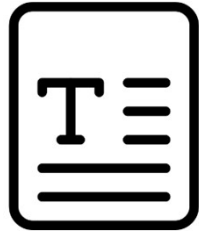
Disociální porucha osobnosti

- epidemiologie – až 5%, vyšší u mužů, u vězňů někdy udáváno až 75%
- bezohlednost v sociálních závazcích, nedostatek cítění pro druhé, velká nerovnováha mezi chováním a současnými sociálními normami
- chování nelze snadno změnit zkušeností, dokonce ani trestem
- nízká tolerance k frustraci, nízký práh pro spouštění agrese včetně násilných činů
- tendence klamat druhé nebo nabízet přijatelné vysvětlení pro chování, které ho přivádí do konfliktu se společností

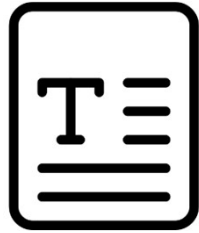
Emočně nestabilní porucha osobnosti

- epidemiologie – 3%, vyšší u žen, hraniční porucha až u 25% hospitalizovaných psychiatrických pacientů
- sklonem k zkratkovému chování bez uvážení jeho následků
- nálada je nepředvídatelná a vrtošivá
- sklon k neuváženým emočním výbuchům a neschopnost ovládat výbuchy svého chování
- tendence k hašteřivému chování a ke konfliktům s ostatními, zvláště jsou-li zkratkové činy odmítány nebo potlačovány
- rozlišujeme dva typy: typ impulzivní x typ hraniční

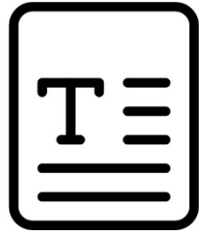
Impulsivní typ emočně nestabilní poruchy

- charakterizovaný hlavně emoční nestabilitou a chybějícím ovládním svých popudů
- neuvážené, zbrklé jednání
- časté konflikty se sociálním okolím
- nestálá, vrtošivá nálada
- výbuchy zlosti a agresivních projevů

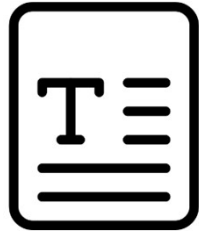
Hraniční typ emočně nestabilní poruchy

- dlouhodobá porucha představy o sobě, cílů a osobních preferencí
- dlouhodobé pocity prázdnoty
- intenzivní a nestabilní interpersonální vztahy
- tendence k sebezničujícímu chování
- sebepoškozování, sebevražedných náznaků a pokusy

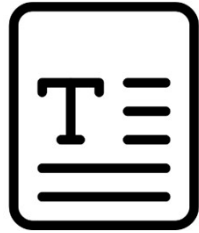
Histriónská porucha osobnosti

- epidemiologie – 6%, vyšší u žen
- mělká a labilní afektivita, sebedramatizace, teatrálnost
- přehnaný projev emocí
- sugestibilita, egocentričnost
- povolnost vůči sobě
- nedostatkem ohledu na druhé
- bolestí a trvalé vyžadování ocenění, vzrušení a pozornosti

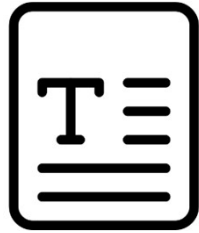
Anankastická porucha osobnosti

- epidemiologie – častější u mužů
- pocit osobní nejistoty a opakovaných pochyb
- nadměrná svědomitost, puntičkářství, zaměstnávání se detaily a kontrolou
- vzorná disciplína, vytváření plánů, seznamů, tendence k byrokratizaci
- tvrdohlavost, opatrnost a rigidita
- často nejsou schopni vyhodit staré a rozbité předměty
- hůře vyjadřují vřelé emoce, jsou spíše rezervovaní
- mohou být vtíravé a nevíтанé myšlenky

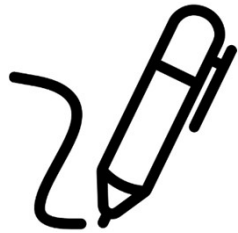
Anxiózní porucha osobnosti

- epidemiologie – 1%, postihuje obě pohlaví stejně, častá komorbidita s anankastickou poruchou osobnosti
- pocity napětí a obavy, nejistoty a podřízenosti
- potřeba být milován a přijímán
- nízké sebevědomí
- přecitlivělost na odmítnutí a kritiku
- vyhýbání se sociálním situacím, přestože po blízkosti velmi touží

Závislá porucha osobnosti

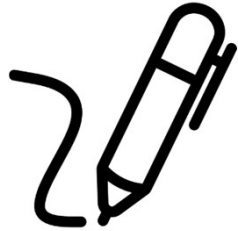
- epidemiologie – 5%, častější u žen
- pronikavá závislost na druhých
- obava udělat menší či větší životní rozhodnutí
- velké obavy z opuštěnosti
- pocity bezmocnosti a nekompetence
- pasivní vyhovění přáním starších a dalších lidí a slabou odpovědí na požadavky denního života
- nedostatek průbojnosti se může projevit v intelektuální nebo emoční sféře
- častá je tendence přenést odpovědnost na druhé

Úkol 7.1

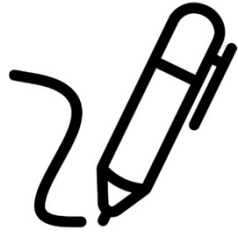
Práce s kazuistikami

- Na následujících slidech si přečtete kazuistiky pacientů s poruchami osobnosti. Kazuistiky jsou převzaté z knížky Jána Praška Poruchy osobnosti. Zkuste určit, o jakou poruchu se jedná. Vycházejte z také charakteristik poruch, jak jsou zachycené v jednotlivých titulech doporučené literatury.
- Projděte si definice podle Mezinárodní klasifikace nemocí.
- Zkuste podrobně odůvodnit, proč jste se přiklonili k dané poruše, který rys je podle Vás významný.
- Zamyslete se nad tím, jak by bylo vhodné s daným člověkem komunikovat.

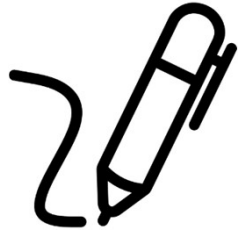
Kazuistika 1

„...Alžběta, 30 let. Už na střední jsem se zamilovala do učitele dějepisu. Byl úžasný – tak vnitřně krásný a jedinečný. Zkoušela jsem mu volat, psát dopisy, všechno ale bylo marný. Pak jsem si řekla teď nebo nikdy. Oslovila jsem ho na chodbě a trochu na něho zatlačila, ať mi poví, jak to se mnou vidí, jestli mám šanci. Řekl mi, ať mu dám pokoj, a já najednou zjistila, že je to hnusný bezohledný hajzl. Od té doby jsem ho nesnášela celou svojí duší a dělala mu naschvály, jak jen to šlo. Prostě jsem mu pěkně opepřila život. Musel kvůli mně nakonec odejít ze školy. Pak přišly drogy, krádeže, různé známosti a první vztahy, pořád mě ale doprovázely pocity prázdnoty, nic mě nedokázalo vtáhnout. Několikrát jsem se z toho dostala a zase spadla na dno, vždycky mě tak nějak vyděsilo, kam se to řítím. Měla jsem v hlavě neuvěřitelný zmatek. Občas to na mě dopadlo a prostě jsem to neustála. Tím posledním krokem vedle byl můj pokus zabít se. Tak jsem se dostala do léčebny, kde mi lékaři diagnostikovali poruchu osobnosti...“

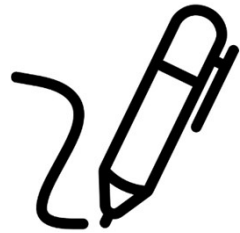
Kazuistika 2

„...Beáta, 50 let. Ještě neměla žádnou známost s mužem, ani pohlavní styk, přestože byla somaticky zdravá heterosexuálně zaměřená. Intelektově průměrně nadaná. Do svých 45 let žila se svými rodiči v podstatě v pozici dítěte, ti za ni vyřizovali veškeré její záležitosti. Pracovala od maturity stále na stejném pracovišti, na úřednické pozici, kde vykonávala jednoduché účetní práce pod dohledem a ochranou spolupracovníků. Po smrti rodičů se upnula na poslech rozhlasu, poslouchala denně mnoho hodin stanici Vltava...“

Kazuistika 3

„...Cyril, 42 let. Na první pohled působí velice seriózně. Dělá ten nejlepší dojem. Je slušný, upravený, pracovitý, zodpovědně si plní své povinnosti. Nechodí po hospodách, neběhá za kamarády (to proto, že žádné nemá). Uvnitř je ale velmi nešťastný, protože je přesvědčený, že nemůže nikomu věřit. Naučili ho to nejspíš jeho rodiče. Rodina bývala velmi uzavřená a nedůvěřivá k vnějšímu světu. Kladli mu na srdce, že svět venku je zlý a nebezpečný a všichni mu chtějí jen ublížit. Tak aby si dával velký pozor a byl vždy připraven na nejhorší, na podraz od druhého. Aby byl pořád připraven se bránit, kdyby mu chtěl někdo ublížit. Největší problémy má momentálně v zaměstnání. V posledních letech ho musel již sedmkrát změnit, přestože pracuje pilně a svědomitě. Vždy nakonec zjistí, že jsou všichni proti němu, kolegové i nadřízení, z práce pak raději odchází...“

Úkol 7.2

Vyberte si z následujících možností a zhlédněte některý z dokumentů týkajících se poruch osobnosti.

- Z cyklu Za zdí – Poruchy osobnosti a mýtus psychopata
<https://www.youtube.com/watch?v=y3uUv6Fp2rl&t=3758s>
- Z cyklu Hovory o duši – Rozhovor s psychiatrem Jánem Praškem o příčinách a terapii specifických poruch
<https://www.youtube.com/watch?v=y3uUv6Fp2rl&t=3758s>
- Z cyklu Hovory o duši – Rozhovor s psychoterapeutkou Eliškou Hrbkovou o hraniční poruše osobnosti
<https://www.youtube.com/watch?v=i6H3ufjYSdc>

Specifické poruchy osobnosti

Kontrolní otázky

- ✓ Do jaké míry jsou specifické poruchy osobnosti ovlivněny genetickými predispozicemi a nakolik jsou utvářeny vlivy prostředí? Proč je vlastně tato otázka důležitá?
- ✓ Jaký je postoj k pacientům se specifickými poruchami osobnosti ze strany odborníků?
- ✓ Co je typické pro emočně nestabilní poruchu?
- ✓ Uveďte tři poruchy s vyšším výskytem mezi muži a tři poruchy s vyšším výskytem mezi ženami?
- ✓ Pro jakou poruchu je typická tvrdohlavost, opatrnost a rigidita?

Specifické poruchy osobnosti

Shrnutí

- Vlivem dědičných predispozic i sociálně kulturních vlivů nemusí vývoj osobnosti probíhat optimálním způsobem.
- V dospívání i dospělosti se může vyskytnout specifická porucha osobnosti.
- Existuje mnoho forem těchto poruch, některou z nich trpí cca 10 % populace.
- Projevuje se hluboko zakořeněnými maladaptivními způsoby chování, které výrazně omezují jedince nebo jeho sociální okolí.
- Specifické poruchy osobnosti jsou léčitelné, vhodná je dlouhodobá psychoterapie a psychoedukace.

8 Temná triáda

Cíle studovaného tématu

Po prostudování následující kapitoly by studenti měli být schopni:

- porozumět konceptu temné triády
- popsat osobnostní charakteristiky nositelů temné triády
- popsat důsledky chování nositelů temné triády v pracovním prostředí i partnerském životě
- uvědomit si možnosti a limity komunikace s těmito lidmi

Klíčová slova

- narcismus
- machiavellismus
- psychopatie
- sadismus
- emoce
- pracovní prostředí

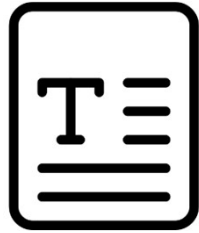
Doporučená literatura

- Djeriouat, H., & Trémolière, B. (2014). The Dark Triad of personality and utilitarian moral judgment: The mediating role of Honesty/Humility and Harm/Care. *Personality And Individual Differences, 67*, 11-16.
<http://doi.org/10.1016/j.paid.2013.12.026>
- Dutton, K. (2013). Moudrost psychopatů: praktická lekce od svatých, špiónů a sériových vrahů. Brno: Emitos.
- Jonason, P. K., Li, N. P., & Teicher, E. A. (2010). 'Who is James Bond?: The dark triad as an agentic social style': Erratum. *Individual Differences Research, 8*(4),
- Jonason, P. K., Li, N. P., Webster, G. W., Schmitt, D. P. (2009). The Dark Triad: Facilitating short-term mating in men. *European Journal of Personality, 23*, 5-18.

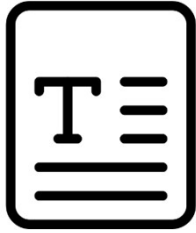
Doporučená literatura

- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2011). The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences, 51*, 670-682.
- Međedović, J., & Petrović, B. (2015). The Dark Tetrad. *Journal Of Individual Differences, 36*(4), 228-236.
- Mejzlíková, T. & kol (2018). Česká validizační studie škály Krátká temná trojice (Short Dark Triad, SD3). *Aplikovaná psychologie, 2018* (5), 255-271.

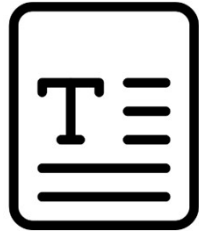
Temná triáda

- 2002 na Floridě Delroy Paulhus a Kevin Williams - považovali temnou triádu za novou osobnostní dimenze zaměřenou na „zlo“ v člověku
- protiklad k humanistické psychologii a „dobru“ v člověku
- psycholog Peter Jonason (2009) z Austrálie tento koncept dále výzkumně ověřuje
- rozšíření a obliba v odborné i laické veřejnosti
- pozor na nadužívání pojmu, ne každý kdo je nám nesympatický je nositelem temné triády

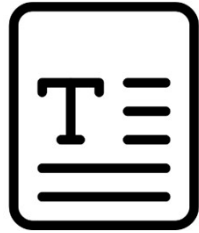
Temná triáda

- subklinická forma - nejedná se o pacienty psychiatrických zařízení, má ovšem blízko k poruchám osobnosti
- některé charakteristiky se prolínají s výše uváděnými poruchami osobnosti
- skládá se ze třech dimenzí, u typického představitele temné triády jsou v určitém poměru zastoupeny všechny – **narcismus, machiavellismus a psychopatie**
- někteří autoři hovoří také o temné tetrádě a přidávají **sadismus**, tento koncept není tolik rozšířený

Dimenze temné triády

- **Narcismus** – snaha o dosažení sebeúcty a sebelásky v nepřiměřené míře (souvisí se sebepojetím, možnost extrémů na obě strany (vědomá x nevědomá rovina)
- **Machiavellismus** – schopnost manipulace s ostatními za účelem dosažení osobního prospěchu
- **Psychopatie** – pojem s mnoha významy, historicky od obecného označení jakékoliv duševní nemoci, vyspecifikováno až k poruchám osobnosti, nyní akcentuje neschopnost prožívat emoce, soucit, lhostejnost k potřebám druhým, určitá sociální nezodpovědnost

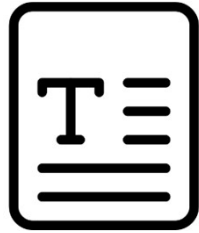

Temná triáda

Narcismus

Narcisté:

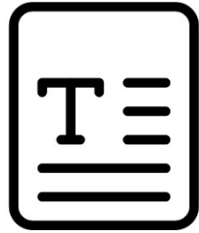
- bývají egocentričtí, domýšliví a mají pocit nadřazenosti
- předpokládají, že na vše mají nárok
- milují chválu a ocenění
- usilují o získání postavení a prestiže
- tváří v tvář kritice však bývají často agresivní

Temná triáda Machiavellismus

Machiavellisté:

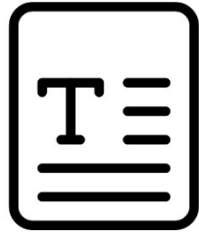
- jsou především skvělými manipulátory
- dovedou velmi přesvědčivě lhát
- lidi ve svém okolí vnímají jako figurky na šachovnici, které používají při dosahování svých osobních cílů
- obvykle bývají velmi pozorní k okolnímu prostředí, mají velmi vysokou sociální inteligenci, kterou však používají pouze pro své sobecké účely

Temná triáda Psychopatie

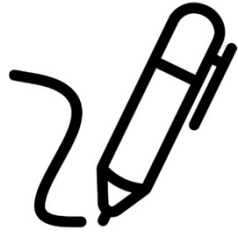
Psychopaté:

- prožívají vysokou potřebu vzrušení
- mají nízkou míru empatie
- bývají vysoce impulzivní
- ztrácejí kontrolu nad svým chováním
- nepociťují lítost ani vinu
- často mají sklony k násilí

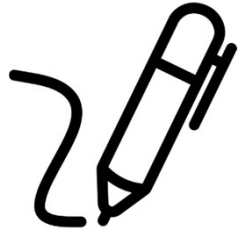
Temná triáda - kontraproduktivní pracovní chování

- zastoupení osob temné triády ve firemních strukturách, dosahují vysokých pozic
- dopouštějí se nezodpovědného, neetického až kriminálního chování, v krajních případech zcela rozvracejí firmy, které řídí
- krátkodobě i pozitivní efekt např. na úspěch firmy na trhu
- výzkumy však prokazují, že je tomu tak jen v počátcích, jakmile tyto osoby získají dostatečný vliv, jejich destruktivní povaha se nevyhnutelně projeví

Úkol 8.1

- Pomyslete na svoje sociální okolí. Napadá Vás mezi Vašimi kolegy, spolupracovníky, klienty, známými či příbuznými osoba, která by splňovala vymezení temné triády?
- Dokážete vystopovat významné události, které daného člověka v životě formovaly?
- Jaké komplikace se v každodenní komunikaci s touto osobou objevují?

Úkol 8.2

- A co oblast čelných politických reprezentantů či celosvětových hvězd z oblasti showbyznysu? Dokázali byste vytipovat muže či ženu temné triády na základě dostupných informací v médiích a na sociálních sítích?
- Nakolik může toto mediální prostředí rysy temné triády zastřít nebo naopak zvýraznit? Uveďte příklady.
- Jaké sebepojetí tento člověk asi má?
- Napište na toto téma krátkou esej v rozsahu dvou normostran.

Temná triáda

Kontrolní otázky

- ✓ Co je to temná triáda?
- ✓ Z jakých složek se osobnosti temné triády skládají?
- ✓ Co je charakteristické pro narcismus?
- ✓ Jak se projeví chování člověka temné triády v partnerském vztahu?
- ✓ V čem je chování člověka temné triády problematické a ohrožující?
- ✓ V jakém filmu či románu vystupuje postava, kterou byste mohli charakterizovat vlastnostmi temné triády?

Temná triáda

Shrnutí

- Nositele temné triády můžeme označit za parazity na systému. Jejich strategie, ať už v navazování vztahů či budování kariéry, bývají obvykle krátkodobé – získat, využít, opustit.
- Mnozí členové temné triády však nakonec překročí hranici společností tolerovanou a přijdou o své místo na výsluní.
- Každá společnost může udržet pouze omezený počet nositelů temné triády - jejich konkurenční výhoda se snižuje úměrně tomu, jak moc jich v populaci existuje.

Použitá literatura

- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *O štěstí a smyslu života*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Dacey, J. S., Lennon, K. H. (2000). *Kreativita*. Praha: Grada Publishing.
- Denglerová, D. (2015). *Testování kognitivních schopností u dětí v kulturně rozmanité společnosti*. Brno: MUNIPress.
- Drapela, V. J. (2020). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Erickson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Portál.
- Flynn, J. R. (2007). *What is intelligence? Beyond the Flynn effect*. Cambridge: Cambridge University Press.

Použitá literatura

- Gardner, H. (1999). *Dimenze myšlení. Teorie rozmanitých inteligencí*. Praha: Portál.
- Gould, S. J. (1998). *Jak neměřit člověka. Pravda a předsudky v dějinách hodnocení lidské inteligence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Horney, K. (2000). *Neuróza a lidský růst*. Praha: Pragma.
- Horney, K. (2004). *Ženská psychologie*. Praha: Triton.
- Jonason, P. K., Li, N. P., Webster, G. W., Schmitt, D. P. (2009). The Dark Triad: Facilitating short-term mating in men. *European Journal of Personality*, 23, 5-18.
- Lewin, K. (2019). *Teorie pole. Výbor z díla*. Praha: Portál.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.

Použitá literatura

- Macek, P. (2012). *Kdo má nárok na identitu?*
<https://docplayer.cz/39707415-Kdo-ma-narok-na-identitu-muze-vyvojova-psychologie-inspirovat-socialni-vedy-1.html>
- Mackintosh, N. J. (2000). *IQ a intelligence*. Praha: Grada.
- Oakley, A. (2000). *Pohlaví, gender, společnost*. Praha: Portál.
- Praško, J. (2003). *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál.
- Ruisel, I. (2001). *Základy psychologie intelligence*. Praha: Portál.
- Smékal, V. (2009). *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal.

Použitá literatura

- Sternberg, R. J. (2001). *Úspěšná inteligence*. Praha: Grada.
- Svoboda, M. (2010). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Vygotskij, L. S. (2004). *Psychologie myšlení a řeči*. Praha: Portál.
- Zelina, M., Jaššová, E. (1984). *Tvorivosť – piata dimenzia*. Bratislava: Smena.
- Žák, Petr. (2004). *Kreativita a její rozvoj*. Brno: Computer Press.